

פרשת בלק: כיצד בונים בניינים שחלונותיהם פונים זה מול זה

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה, שבלעם התכוון לקלל את ישראל, אך לאחר שראה אותם, שרתה רוח אלוהים והוא ברכם. מדוע שרתה רוח אלוהים? הגמרא במסכת בבא בתרא (ס"א) דורשת, שבלעם ראה שאין פתחי האוהלים של בני ישראל מכוונים זה כנגד זה, כדי לשמור על הצניעות. נחלקו הראשונים, על מי שרתה רוח אלוהים:

א. מדברי **הרשב"ם** (שם, ד"ה אמר) משמע, שרוח אלוהים שרתה על בלעם, ומשום כך בירך את עם ישראל ולא קילל. ב. מדברי **התוספות** (שם, ד"ה ראויין) לעומת זאת ניתן להבין, שרוח אלוהים שרתה על עם ישראל. כלומר, לאחר שראה את עם ישראל שוכן לשבטיו בצניעות, אמר בלעם שראויים אלו שתשרה עליהם שכינה ולא תפגע בהם הקללה. ובלשון **הפתח עיניים** (שם, ד"ה והתוס'): "והתוספות כתבו, ראויין הללו שתשרה שכינה עליהם מסיפיה דקרא קא דריש, דכתיב ותהי עליו רוח א-להים. ואפשר דכוונתם על דרך מה שדרשו בזוהר הקדוש שפירשו, ותהי עליו רוח א-להים, על ישראל, דחפא עליהו שכינתא דלא ישלוט עינא בישא דבלעם בזכות יוסף הצדיק, שנשתרבו וכיסה את אימו שלא יראנה עשיו."

בעקבות בלעם שראה את עם ישראל השומר על פתחיו, נעסוק השבוע בדיון היזק ראייה הנלמד בגמרא (שם) מפסוק זה. נראה את דיון הגמרא, האם היזק ראייה נחשב היזק. כמו כן נראה מדוע בזמן הזה בונים חלונות מכוונים אחד כנגד השני למרות דברי הגמרא, וכיצד דברים אלו משפיעים על השאלה האם מותר להשתמש בהאזנות סתר.

היזק ראייה

האם יש איסור להסתכל לתוך חצר חברו? בעבר, היו הבתים בנויים במעין ח', ובין הבתים הייתה חצר משותפת. המשנה במסכת בבא בתרא (ב, ע"א) כותבת, שמותר לשותפים בחצר לחלוק אותה באמצעות מחיצה, ובלבד שלאחר החלוקה יישאר לכל דייר שטח משמעותי. נחלקו האמוראים, האם חובה לבנות מחיצה זו:

א. **אפשרות ראשונה** מעלה הגמרא, שאין חובה לעשות מחיצה בחצר, אלא רשות. משום כך, רק במקרה בו כל השכנים מסכימים על בניית המחיצה, ניתן לעשותה. בטעם פסיקה זו מנמקת הגמרא, שעל אף חוסר הנוחות בראיית אחד את השני בחצר, אין הנזק הנגרם מכך נחשב היזק.

מקשה הגמרא על שיטה זו, אם כך, מדוע מותר לכפות את השכן לבנות מחיצה בפני גינת חברו? והרי היזק ראייה לא נחשב היזק! ומתרת הגמרא, שאכן ישנם מקרים בהם היזק ראייה נחשב היזק. לדוגמא, במקרה בו הראייה 'פוגעת' בירקות ובתבואת חברו, או כאשר האדם משקיף ישירות לתוך בית חברו (ולא רק לחצרו), שאז גם לשיטה זו יש היזק. ובלשון הגמרא:

"טעמא דרצו, הא לא רצו - אין מחייבין אותו, אלמא: היזק ראייה לאו שמיה היזק תא שמע: וכן בגינה! גינה שאני (= שונה), כרבי אבא, דאמר רבי אבא אמר רב הונא אמר רב: אסור לאדם לעמוד בשדה חברו בשעה שהיא עומדת בקמותיה. תא שמע: כופין אותו לבנות בית שער ודלת לחצר; שמע מינה: היזק ראייה שמיה היזק! הזיקא דרבים שאני."

ב. **אפשרות שניה** כותבת הגמרא, שכאשר המשנה כותבת שיש לבנות מחיצה בחצר, לא מדובר בהמלצה, אלא בחובה גמורה, כיוון שהיזק ראייה נחשב היזק. עם זאת, אין להביא ראייה לשיטה זו מהגמרא (ס"א) הדורשת מדברי בלעם שאין פתחי ישראל מכוונים זה כנגד זה שהיזק ראייה נחשב היזק גם בחצר, שהרי כאמור לכל השיטות אסור להסתכל לתוך בית חברו (ועיין הערה¹).

מחילה וחזקה

להלכה פסק **השולחן ערוך** (קנז, א) כדעה הסוברת שהיזק ראייה נחשב היזק, ומשום כך גם אם אחד מהדיירים אינו מעוניין לבנות מחיצה בחצר, אם דייר אחר מעוניין בכך - כופים אותו להשתתף בהוצאות הבנייה. נחלקו הרמב"ן והרא"ש, במקרה בו מספר שנים לא בנו מחיצה ולפתע אחד השכנים מבקש לבנות, האם חובה על שאר הדיירים להשתתף בהוצאות הבנייה:

א. **הרא"ש** (בבא בתרא א, ב) ו**הרמב"ם** (שכנים ז, ה) נקטו, שבמקרה זה הם לא חייבים. בטעם הדבר ביארו, שכאשר פוגעים בפרטיותו של אדם ומונעים ממנו להשתמש בחצרו באופן חופשי, למעשה גוזלים ממנו ממון. משום כך, כשם שבכל דיני ממונות יכול הנפגע לוותר על זכותו, כך במקרה זה, העובדה ששאר השכנים לא מחו מספר שנים בשכן המזיק, מהווה כמעין מחילה על הנזק.

ראייה לשיטתו יש מהגמרא (נח ע"א) הכותבת, שבמקרה בו אדם בנה חלון צורי (כלומר חלון גדול שאפשר להסתכל בו ללא כל קושי) ולא מחה בו השכן זמן רב - יש לו חזקה על החלון והוא לא צריך לסותרו, שהרי מדובר בחלון גדול שהשימוש בו יומיומי, ומתוך כך שהוא לא מחה בהתחלה, איבד את זכותו למחות. ובלשון הרא"ש:

"אבל אם יש עדים שמחלו השותפין זה לזה על היזק ראייה, שוב אין יכולים לחזור בהן. אף על פי שהאומר לחברו קרע כסותי ושבר כדי יכול לחזור בו ויתחייב חברו בהזיקו אחר שחזר בו. שאני הכא (= שונה המקרה כאן) דתביעת ממון יש ביניהן שנתחייב כל אחד לחברו לסייעו בבניין הכותל, והוי כמו שנתחייב לו מנה ומחלו לו עליו שזכה במחילתו בלא קנין."

ב. גישה שונה יש בדברי **הרמב"ן** (נט ע"א) שנקט, שגם אם החלון בנוי כבר שנים רבות ואפילו אם השכן מחל בפירוש, במקרה בו השכן החליט שהחלון מפריע לו - חובה לסותרו. בטעם הדבר נימק, שמדובר בדיני איסורים, ובדינים אלו מחילה לא קיימת. כיצד יפרש את הגמרא הכותבת שבחלון צורי מועילה חזקה? הרמב"ן יישב, שמדובר במקרה בו אכן אין היזק ראייה מהחלון.

¹ עצם המושג היזק ראייה אינו ברור, ונאמרו בו מספר אפשרויות: יש שביארו שמדובר במעין היזק מיסטי, כלומר עצם ההסתכלות בנכסי חברו (או בביתו) גורמת לפגיעה בהם. יש שכתבו, שהיזק ראייה הוא מדיני צניעות ולשון הרע, שראיית חברו פוגמת בצניעות וגורמת לכך שיספרו לשון הרע. כפי שנראה להלן, ייתכן שההבדל בין הטעמים משפיע גם על השאלה, האם יש היזק שמיעה בהאזנות סתר.

ראייה לדבריו הביאו מדברי בלעם שראינו לעיל. כאמור, בלעם אמר שראויה לשרות שכינה על עם ישראל מפני שאין פתחיהם מכוונים זה כנגד זה. אם מדובר באיסור שניתן למחילה, מדוע ציין בלעם שזו הסיבה שתשרה שכינה? הרי גם אם פתחיהם היו מכוונים זה כנגד זה ראויים היו שתשרה עליהם שכינה, שהרי ייתכן שמחלו זה לזה - אלא וודאי שמחילה לא מועילה. ובלשונו:

"מהא שמעינ דבהא איסורא איכא (= יש), ואף על גב דאחזיק נמי לא מהניא ביה חזקה. דאי סלקא דעתך לענין דינא בלחוד קאמרינן, מאי ראויין הללו שתשרה עליהן שכינה, כי מכוונין נמי אמאי אין ראויין? דילמא ממחל הוא דמחלי גבי הדדי. אטו מאן דמחיל היזיקיה גבי חבריה גריעותא היא? אלא משום דלאו מידי דמשתריא במחילה הוא."

ג. **היד רמ"ה** (ס"א ד"ה דווקא) בגישת בניינים נקט, שמצד אחד מדובר בדיני איסורים כרמב"ן, אך מצד שני בחלון כנגד חלון מועילה מחילה וחזקה. ונימק, שבעוד שכאשר מוצבת דלת פתוחה כנגד דלת אי אפשר שלא להסתכל בבית חברו (על כל פנים בעבר), כאשר מדובר בחלון כנגד חלון לא בהכרח שיתכללו, ולכן על אף שלתחילה ניתן למחות והשכן יכול לטעון שההסתכלות מפריעה לו, במקרה בו לא מחה, מוכח שאין במקרה זה כל כך היזק ומועילה חזקה.

על בסיס אותו הגיון הסביר, מדוע מועילה מחילה במקרה של פתיחת חלון כנגד חלון, למרות שבדרך כלל אי אפשר למחול על איסורים. כיוון שטכנית יש אפשרות שייזוהרו מלהסתכל אחד על השני וכל אחד ישתמש בחלון בזמנים שונים, לא כפו חכמים את השכנים להרחיק אחד מהשני בגלל חשש זה, ונתנו אפשרות לחזקה ומחילה.

להלכה

להלכה ייתכן שנחלקו השולחן ערוך והרמ"א: א. **השולחן ערוך** (חו"מ קנד, ג, ז) פסק כדעת הרמב"ם, שמועילה מחילה וחזקה אפילו לכתחילה בהיזק ראייה. ב. **הרמ"א** (שם קנד, ג) לעומת זאת, מצד אחד כתב (שם, ז) שראוי להורות כשולחן ערוך, אך מצד שני הביא את דעת הרמב"ן שלא מועילה חזקה הן בחלון והן בדלת, ולאחר מכן הביא את דעת היד רמ"ה, שמועילה חזקה בחלון.

עם זאת, גם השולחן ערוך שנקט שחזקה ומחילה מועילים, הדגיש שדין זה נכון כאשר מדובר בחלון הקבוע מול חצר, אבל כאשר יש חלון כנגד חלון בבית - לכל השיטות יש בכך איסור, ומחילה וחזקה אינם מועילים. הסיבה לכך, שבעוד שהסתכלות בחצר יוצרת רק אי נוחות ולכן יש מקום למחילה וחזקה, בבית עושים גם דברים שבצנעה, ובאופן זה, בהסתכלות יש ממש איסור.

היזק ראייה בזמנים

לכאורה, פסק השולחן ערוך 'מתנגש' עם המציאות בזמנים. במקומות רבים ובפרט באזורים מרובי בניינים, ניתן לראות חלונות רבים האחד כנגד השני. הפוסקים העלו מספר אפשרויות, מדוע נוהגים כך:

א. בשו"ת **אבקת רוכל** (ס"א קכא) כתב, שבמקרה בו עושים מעין זכויות אטומה בחלון אין בכך היזק ראייה, שהרי אי אפשר לראות דרך החלון. עוד הוסיף, שאין לחשוש שמא יישבר החלון ואז ישוב ההיזק (וכפי שטען **הכנסת הגדולה**), שהרי הגמרא כותבת שאפשר לעשות בין השכנים מחיצה העשויה מקנים, והרי גם הם עלולים להיהרס עם הזמן.

על בסיס עיקרון זה כתב **הרב יעקב אריאל** (תורת המשפט א, עמ' 168 - 169), שבעוד שבעבר דלתות וחלונות הבית היו צריכים להיות פתוחים ומשום כך נפסק שאסור לשים חלון כנגד חלון, בזמן הזה חלונות רבים מוסתרים באמצעות וילונות ותריסים, וכן דלת הבית אינה פתוחה ואי אפשר להסתכל דרכה, ולכן מותר לבנותם אחד כנגד השני. ובלשונו:

"אבל בזמן הזה נראה, שמותר לפתוח פתח מול פתח, כי הדלתות סגורות במשך היום. בזמן הזה אין צורך להשאיר דלת פתוחה כדי להאיר לבית, כי הבית מואר על ידי החלונות ובשעת הצורך גם על ידי חשמל שניתן להדליק בקלות. כמו כן בזמן הזה מותר לפתוח חלון כנגד חלון, כי לצורך דברי צניעות ניתן לסגור את התריס."

ב. **המהריט"ץ** (ב, רנג) כתב, שהיזק ראייה תלוי במנהג, ואם אנשי העיר נוהגים שלא להקפיד, אין בכך איסור. נראה בביאור דבריו, שבניגוד להיזק ממזני, היזק ראייה אינו היזק ברור, ותלוי בעיקר בדעת בני אדם: מה פוגע בפרטיותם, ומה מצמצם את מעשיהם. משום כך, כאשר מנהג העולם שלא להקפיד על פתיחת חלון כנגד חלון, ממילא אין זה נחשב היזק כלל.

עם זאת יש להעיר, שלפי טעם זה נראה שבמקומות בהם גרים שלא בצפיפות (יישובים וכדומה), ניתן למחות במקרה בו שכן הגביה בית או בנה מרפסת הגורמים היזק ראייה. כי בעוד שבעיר הבנייה שרירותית ואין לקונה השפעה על בניית הדירה, וכן ידוע שהבתים נבנים בצפיפות - ביישובים אין המצב כך, ואין המנהג לבנות בצורה כזו, וכן פסק **הרב גדעון פריד** (תחומין יט עמ' 55).

האזנת סתר

כאשר הגמרא דנה בהיזק ראייה, היא לא דנה האם יש היזק גם בשמיעה. **בבית הדין הרבני** (פסקי דין יד, עמ' 321 והלאה) דנו בשאלה זו, בעקבות מקרה בו בתהליך גירושין הקליט הבעל את אשתו בהיותם בבית על מנת להוכיח את טענותיו. למעשה כתבו, שככל הנראה מדובר במחלוקת ראשונים:

א. כאשר **המאירי** (בבא בתרא ב ע"א ד"ה ומה) דן בהיזק ראייה הוא כתב, שאין לחוש להיזק שמיעה. נימוקו שכאשר בני אדם נמצאים בחצר הם שמים לב לדיבורם. עולה מדבריו, שמעיקר הדין יש לחשוש להיזק שמיעה, ורק מפני שבחצר שמים לב, אין לחוש להיזק. ב. לעומת זאת **הרא"ם** (ס"א ח) כתב, שאין לחוש להיזק שמיעה, ולראייה שבכל התלמוד לא הוזכר היזק זה.

עוד הוסיפו, שלמרות שיש מקום לומר שגם מצד 'חרם דרבינו גרשום' אסור להאזין לאדם, וכפי שאסור להסתכל במכתב ללא רשות (כפי שראינו בדף לפרשת ויצא שנה א'), מכל מקום כאשר המטרה היא מניעת היזק - אין בכך איסור, ולא על כך גזרו. משום כך למעשה, גם אם יש מקום לדון האם מותר להשתמש בהאזנה לכתחילה (הן מהפן ההלכתי והן מהפן המוסרי), לאחר שהבעל כבר הקליט, בדיעבד וודאי שאפשר להשתמש בהקלטות.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...